

Examen VWO 2007

tijdvak 1
woensdag 23 mei
9.00 – 12.00

maatschappijleer

Bij dit examen hoort een bijlage.

Voor dit examen zijn maximaal 84 punten te behalen.

Het examen bestaat uit 36 vragen.

Voor elk vraagnummer staat hoeveel punten met een goed antwoord behaald kunnen worden.

Als bij een vraag een verklaring of uitleg gevraagd wordt, worden aan het antwoord meestal geen punten toegekend als deze verklaring of uitleg ontbreekt.

Geef niet meer antwoorden (redenen, voorbeelden e.d.) dan er worden gevraagd. Als er bijvoorbeeld twee redenen gevraagd worden en je geeft meer dan twee redenen, dan worden alleen de eerste twee in de beoordeling meegeteld.

Opgave 1 Het waterschap: een vergeten overheid?

Bij deze opgave horen de teksten 1 tot en met 4 uit het bronnenboekje.

Inleiding

Nederland is de afgelopen jaren geconfronteerd met (dreigende) overstromingen van rivieren en overlast door regenval, maar ook met droogte. Waterbeheer wordt steeds belangrijker en staat regelmatig hoog op de politieke agenda. Het waterschap speelt bij het waterbeheer een belangrijke rol (tekst 1). Het waterschap is de oudste bestuursvorm in ons land. De eerste waterschappen ontstonden in de Middeleeuwen. Het ging hier om buurtschappen die samenwerkten op het gebied van dijkenbouw en afwatering.

De waterschappen behoren net als provincies en gemeenten tot de lagere overheden. De bestuursstructuur van een waterschap komt overeen met die van de provincie of een gemeente (tekst 1). Opvallend zijn de waterschapsverkiezingen. Deze verschillen op een aantal punten met de landelijke verkiezingen en gemeenteraadsverkiezingen. De Unie van Waterschappen (tekst 3) wil een vernieuwing van de samenstelling en verkiezing van de waterschapsbesturen (tekst 1). Het kabinet-Balkenende II wenste dit ook en de toenmalige staatssecretaris van Verkeer en Waterstaat heeft een wijziging van de Waterschapswet voorbereid (tekst 2). De voorstellen beogen onder meer om de geringe aandacht van de burgers voor de waterschappen te verhogen. Waterbeheer is niet louter een Nederlandse aangelegenheid. De invloed van de Europese Unie op beleid en beheer van het oppervlaktewater en grondwater is groot (tekst 4).

Lees de regels 1 tot en met 15 van tekst 1.

De waterschappen behoren tot de lagere overheden.

- 2p **1** Leg uit dat het waterschap een overheidsorgaan is.
Betrek in je antwoord een specifiek kenmerk van een overheid.

Waterschappen zijn de leveranciers van voorzieningen als veilige dijken, schoon water en goede vaarwegen.

- 2p **2** Geef twee redenen waarom deze voorzieningen collectieve goederen zijn.

Lees de regels 16 tot en met 32 van tekst 1.

Binnen het waterschapsbestuur worden een algemeen en een dagelijks bestuur onderscheiden. Bij de totstandkoming van beleid heeft elk van deze bestuursorganen een andere taak. De verdeling van taken tussen het algemeen bestuur (AB) enerzijds en het dagelijks bestuur (DB) anderzijds is in enige mate te vergelijken met de taakverdeling tussen de bestuursorganen op landelijk niveau.

- 2p **3** Leg uit welk van beide bestuursorganen – het AB of DB – qua taakstelling het meest overeenkomt met het parlement.

Noem in je antwoord de twee algemene taken van het parlement en breng deze in verband met de taken van één van beide bestuursorganen zoals die in de tekst staan beschreven.

Lees de regels 33 tot en met 64 van tekst 1.

De 27 Nederlandse waterschappen zijn verenigd in de Unie van Waterschappen. Deze Unie nam op 18 maart 2005 een standpunt in over een aantal wijzigingsvoorstellen. Eén van de voorstellen betreft het veranderen van het onderscheid naar categorieën kiezers die stemrecht hebben (zie regels 57-59). Met het verdwijnen van de categorie ‘gebouwd’ (huiseigenaren) als aparte categorie, wordt het stemrecht democratischer.

- 2p **4** Leg uit waarom dit voorstel van de Unie van Waterschappen meer in overeenstemming is met een karakteristieke spelregel voor verkiezingen in een democratie.

De Unie van Waterschappen is een voorstander van twee zaken:

- een kiessysteem op basis van een lijstenstelsel (regels 62-63). Daarbij organiseren groepen kiezers en kandidaten zich op grond van bepaalde belangen als landbouw, natuur en milieu en bedrijfsleven. Ook bestaande politieke partijen kunnen kandidaten leveren. Het lijstenstelsel is te vergelijken met het lijstenstelsel bij landelijke, regionale of gemeenteraadsverkiezingen;
- invoering per 2008 van landelijke waterschapsverkiezingen (regel 64 van tekst 1).

Redenen om tot een nieuw verkiezingssysteem over te gaan, staan in de regels 60-62. Een andere reden die niet in tekst 1 staat, betreft een opkomst bij de waterschapsverkiezingen van rond de 25 procent. De vraag is of deze maatregelen – invoering van een lijstenstelsel en verkiezingen op één datum – de opkomst voor de waterschapsverkiezingen zullen verhogen.

- 2p **5** Beredeneer of invoering van een lijstenstelsel wel of niet de opkomst bij de waterschapsverkiezingen zal verhogen. Betrek in je antwoord een reden waarom mensen niet geïnteresseerd zijn in politiek dan wel niet politiek actief willen zijn.

Het kabinet en de Unie van Waterschappen willen overgaan op een lijstenstelsel. Politieke partijen kunnen dan een rol gaan spelen in de waterschapsverkiezingen.

- 2p **6** Welke functies vervullen politieke partijen indien ze aan deze verkiezingen gaan meedoen? Noem er twee en licht elke functie toe.

Lees tekst 2 en 3.

Je kunt de Unie van Waterschappen opvatten als een belangenorganisatie van de waterschappen: de Unie behartigt de belangen van de waterschappen (zie regels 1-3 van tekst 3).

- 2p **7** Op grond van welke twee andere punten uit de teksten 2 en 3 kun je afleiden dat de Unie als een belangenorganisatie functioneert?

Het poldermodel wordt als kenmerkend voorbeeld gezien van de Nederlandse politieke cultuur. Het poldermodel vindt zijn oorsprong in de waterschappen. Over het belang van die waterschappen gaat het volgende citaat:
“Niet minder belangrijk dan het feit dat de waterschappen behoren tot de oudste representatieve lichamen van Europa, is dat men in de Lage Landen afscheid nam van de hiërarchische, feodale beveleconomie. Er vond een mentale omslag plaats en er ontstond een overlegcultuur (...) die elders in het nog feodale Europa ontbrak.”

Bron: Jona Lendering, Polderdenken. De wortels van de Nederlandse overlegcultuur, Amsterdam (2004).

- 2p **8** Geef twee kenmerken van het poldermodel als aanduiding van de huidige politieke cultuur zoals ontstaan in de waterschappen in de Lage Landen (Nederland).

Lees tekst 4.

De Nederlandse waterschappen moeten zich als organen van de Nederlandse staat houden aan de EU-richtlijnen, zoals de Europese Kaderrichtlijn Water.

- 2p **9** Welk EU-orgaan kan richtlijnen vaststellen op het gebied van waterbeheer en wie hebben er met betrekking tot dit terrein zitting in dit EU-orgaan?
- 1p **10** Welk EU-orgaan heeft de bevoegdheid toezicht te houden op de naleving van de EU-richtlijnen?
- 1p **11** Geef een reden waarom juist dit orgaan is ingesteld om op de naleving toe te zien.

Maak gebruik van tekst 4.

- 2p **12** Leg uit waarom Nederland – net als andere EU-landen – een deel van zijn soevereiniteit heeft ingeruild voor de bevoegdheid van de Europese Unie om richtlijnen op te stellen, inzake de bescherming en verbetering van oppervlaktewater en grondwater (tekst 4). Betrek het begrip ‘interdependentie’ in je antwoord.

Opgave 2 Sociale ongelijkheid

Bij deze opgave horen de teksten 5 tot en met 8 uit het bronnenboekje.

Inleiding

De laatste jaren staan de inkomensverschillen tussen burgers in het middelpunt van de belangstelling. Daarbij gaat de aandacht vooral uit naar de hoogte van topsalarissen van managers. Het illustreert een trend naar toenemende maatschappelijke ongelijkheid (tekst 5). De Tweede Kamer sprak over de mogelijkheid om de topinkomens, vooral in de semipublieke sector, aan een maximum te binden (tekst 6). Ook FNV-voorzitter Agnes Jongerius (tekst 7) vindt dat er wat moet worden gedaan tegen het 'graaien door de topinkomens'. Naast deze discussie over de hoogte van topinkomens was er ook aandacht voor de armoede in Nederland. Wethouder Aboutaleb van Amsterdam (tekst 8) wil snel in actie komen tegen de armoede in de stad. Aboutaleb waarschuwt voor een dreigende tweedeling.

Deze opgave gaat over de verzorgingsstaat, sociale ongelijkheid, inkomensverschillen en armoede.

Lees de regels 1 tot en met 52 van tekst 5.

In de regels 25-26 wordt verwezen naar het artikel 'De egalitaire revolutie voorbij?' De zogeheten egalitaire revolutie heeft geduurd tot de jaren tachtig van de vorige eeuw. In Nederland nam mede door het ontstaan van een verzorgingsstaat de sociale ongelijkheid af.

- 4p **13** Leg uit hoe de Nederlandse verzorgingsstaat de sociale ongelijkheid heeft verminderd. Ga uit van twee kenmerken van de Nederlandse verzorgingsstaat.

In de eerste decennia na de Tweede Wereldoorlog werd met instemming van de drie grote politieke stromingen de grondslag van de Nederlandse verzorgingsstaat gelegd. Elk van deze stromingen zag immers één of meer van haar idealen verwezenlijkt of gewaarborgd.

- 3p **14** Geef per grote politieke stroming een specifiek motief waarom zij zich in de verzorgingsstaat kon vinden.

In de jaren tachtig van de vorige eeuw nam vooral door de bezuinigingen op de sociale zekerheid de inkomensongelijkheid weer toe. Deze bezuinigingen op de sociale zekerheid vormden een deel van de hervorming van de Nederlandse verzorgingsstaat (regels 46-47).

- 2p **15** Leg uit welk hoofdprobleem van de verzorgingsstaat kabinetten van verschillende politieke signatuur vanaf de jaren tachtig van de vorige eeuw met deze bezuinigingen trachtten aan te pakken.

De wens tot hervorming van de Nederlandse verzorgingsstaat werd niet alleen ingegeven door financiële en economische motieven, maar kwam ook voort uit veranderingen in de politieke cultuur.

- 2p **16** Beschrijf welke veranderingen in de politieke cultuur mede hebben geleid tot de wens om de Nederlandse verzorgingsstaat te hervormen. Ga uit van twee veranderingen.

Lees de regels 54 tot en met 68 van tekst 5.

In het onderlinge verkeer tussen werkgevers en werknemers onderscheiden we verschillende manieren van denken over hun verhouding, hun omgaan met elkaar.

- 2p **17** Welke manier van denken over de verhouding tussen werkgevers en werknemers had de overhand in de periode tussen 1945 en de jaren zestig van de vorige eeuw? Licht je antwoord toe.

Lees de regels 69 tot en met 115.

Twee theorieën die inzicht proberen te geven in de sociale mobiliteit in een samenleving zijn de reproductietheorie en de meritocratietheorie. Beide theorieën zijn te herkennen in de regels 69-115.

- 4p **18** Leg uit dat zowel de reproductie- als de meritocratietheorie te herkennen is in deze regels.

Lees tekst 6.

De verhouding tussen parlement en kabinet kan worden getypeerd als dualistisch of als monistisch. D66 maakte tot juli 2006 deel uit van het kabinet-Balkenende II.

- 2p **19** Is het optreden van het Kamerlid van D66 in tekst 6 kenmerkend voor een dualistische of voor een monistische verhouding? Licht je antwoord toe.

- 2p **20** Leg uit van welk formeel controlemiddel de Tweede Kamer gebruik heeft gemaakt in tekst 6.

Lees tekst 7.

Agnes Jongerius, voorzitter van de FNV, richt zich in haar toespraak niet tot de werkgevers, maar tot het kabinet. Jongerius richt zich daarbij op twee rollen die de overheid – in dit geval het kabinet – heeft in het sociaaleconomisch proces.

- 2p **21** Naar welke twee rollen van het kabinet in het sociaaleconomische proces verwijst Agnes Jongerius? Geef per rol een bijbehorend citaat.

Lees tekst 8.

Arbeid heeft niet alleen een functie voor de individuele mens, maar ook betekenis voor de samenleving als geheel.

- 2p **22** Welke betekenis heeft betaalde arbeid volgens Aboutaleb voor de samenleving? Licht je antwoord toe.

De leider van de PvdA, Wouter Bos, waarschuwt in het dagblad *Trouw* van 29 april 2005 voor het ontstaan van een permanente onderklasse die steeds meer een etnisch stempel draagt. Ook wethouder Aboutaleb (tekst 8) waarschuwt voor dit verschijnsel.

In tekst 8 worden verschillende factoren genoemd die met de segregatie of het ontstaan van een onderklasse verband houden. In de opvatting van de wethouder springt er echter één factor uit die beslissend is voor de segregatie in de toekomst.

- 4p **23** Welke factor is dat? Geef op basis hiervan een beschrijving van het mechanisme hoe de ongelijkheid van de ene generatie op de volgende wordt overgedragen.

Opgave 3 Een nieuw plan voor de publieke omroep

Bij deze opgave horen de teksten 9 tot en met 12, de spotprenten 1 en 2 en figuur 1 uit het bronnenboekje.

Inleiding

Over de toekomst van de publieke omroep wordt al jaren gesproken. De organisatiestructuur en de programma's van de publieke omroep staan, vooral sinds de opkomst van de commerciële zenders, regelmatig ter discussie. De Mediawet is een aantal malen gewijzigd om te voorkomen dat de publieke omroep ten onder zou gaan in de concurrentiestrijd met de commerciële zenders. Ook het kabinet-Balkenende II kwam in 2005 met plannen voor de publieke omroep. De hoofdlijnen van een nieuwe publieke omroep, zoals vastgelegd in de kabinetsnotitie 'Met het oog op morgen', staan in tekst 9. Volgens het kabinet waren veranderingen bij de omroepen nodig om te zorgen dat zij ook in de toekomst levensvatbaar blijven. Deze plannen leverden heftige reacties op uit omroepland. De toenmalige staatssecretaris van Cultuur en Media, Medy van der Laan (D66), kreeg veel kritiek, maar daarnaast kwamen er ook positieve reacties op de plannen. Toen in de zomer van 2006 het kabinet-Balkenende II viel, werd de behandeling van het wetsvoorstel opgeschort.

Lees tekst 9.

Als de plannen van het kabinet doorgaan, hebben de publieke omroepen in de toekomst ten minste vier verschillende financieringsbronnen. Eén van deze bronnen is het ontplooiën van eigen commerciële activiteiten. Zie de regels 79-86.

- 3p **24** Welke drie andere bronnen van inkomsten kun je uit tekst 9 afleiden? Geef ook aan welke van deze drie inkomstenbronnen niet openstaan voor commerciële zenders.

Hoewel omroepverenigingen van oorsprong ideële organisaties zijn en ook behoren te blijven volgens het kabinetsplan (zie regel 7), wijzen critici er regelmatig op dat er desondanks 'vervlakking' van het televisie-aanbod optreedt bij de publieke omroep.

- 2p **25** Wat wordt met deze vervlakking bedoeld? Geef aan welke twee kabinetsvoorstellen vervlakking van het televisie-aanbod moeten tegengaan.

Van oudsher zijn de uitgangspunten van het mediabeleid: pluriformiteit en uitingsvrijheid. De plannen van Van der Laan stoelen ook op deze uitgangspunten.

- 4p **26** Leg per uitgangspunt uit – aan de hand van citaten uit tekst 9 – dat de plannen voor een nieuwe publieke omroep stoelen op deze uitgangspunten.

Lees de regels 1 tot en met 14 van tekst 10.

Er kwam veel kritiek op de plannen van het kabinet. De critici maakten zich vooral kwaad over het verdwijnen van de NPS en de NPS-programma's. Veel aandacht ging daarbij uit naar het programma NOVA/Den Haag Vandaag, een samenwerking tussen VARA, NOS en NPS. Tekst 10 is een fragment uit een Volkskrant-interview met de presentatoren van NOVA/Den Haag Vandaag. *Lees verder de regels 15 tot en met 34 van tekst 10.*

Er heerst een beeld dat NOVA/Den Haag Vandaag een programma is met een linkse signatuur.

- 2p **27** Leg uit hoe in het geval van NOVA/Den Haag Vandaag een dergelijke beeldvorming heeft kunnen ontstaan.
Maak in je uitleg gebruik van het begrip referentiekader.

Lees de regels 35 tot en met 50 van tekst 10.

Ferry Mingelen vindt het goed dat er een EO-actualiteitenrubriek is voor het bedienen van de EO-achterban. De actualiteitenrubriek van de EO vervult voor die eigen achterban een aantal functies van de media zoals de informatieve en opiniërende functie.

- 4p **28** Welke andere dan de genoemde mediafuncties vervullen EO-actualiteitenprogramma's voor de eigen achterban?
Noem er twee en licht je antwoord toe.

Lees tekst 11.

Sinds de jaren zestig van de vorige eeuw is het proces van ontzuiling zichtbaar in het omroepbestel.

- 1p **29** Citeer uit tekst 11 een voorbeeld van de ontzuiling van de publieke omroep.

Zie tekst 11.

Het kabinet wil "onafhankelijke nieuwsvoorziening duidelijk scheiden van opinie." (regels 43-45 van tekst 11). Onafhankelijke nieuwsvoorziening wordt verzorgd door de NOS. De redactie van het NOS-Journaal streeft naar een zo objectief mogelijke nieuwsberichtgeving.

- 3p **30** Noem drie journalistieke regels waarmee de redactie van het NOS-Journaal zal proberen dit doel te realiseren.

Maak gebruik van de teksten 9 en 11.

Het omroepplan was een compromis tussen de regeringspartijen CDA, VVD en D66. Naast politieke en culturele factoren (bijvoorbeeld ontzuiling) spelen economische en technologische factoren een rol in de discussie over het omroepbestel.

- 2p **31** Noem uit de teksten een economische en een technologische factor die elk een rol zullen hebben gespeeld in de discussie over het omroepplan van het kabinet-Balkenende II.

Het kabinet-Balkenende II bestond uit CDA, VVD en D66. Deze partijen verschilden van mening over de toekomst van de publieke omroep. De plannen van toenmalig staatssecretaris Medy van der Laan (D66) waren dan ook gebaseerd op een compromis tussen deze drie partijen. Hieronder staan drie reacties op de kabinetsplannen, afkomstig van de woordvoerders van de Tweede Kamerfracties van CDA, VVD en D66.

Partij A

(...) wil een publieke omroep zonder omroepverenigingen die aanvullend is op het aanbod van de commerciële televisie. Zonder omroepverenigingen, omdat de ruimte voor radio- en televisiezenders niet langer aan relevante grenzen is gebonden. Er zijn veel commerciële zenders en zelfs zendtijd voor iedere doelgroep en ieder individu komt steeds dichterbij, bijvoorbeeld door technologische ontwikkelingen als podcasting. Aanvullend op het commerciële aanbod, omdat het de overheid niet past te concurreren met pure marktpartijen.

Partij B

Een belangrijk pluspunt van de nieuwe plannen is dat omroepverenigingen zekerheid krijgen. Ze krijgen een vast budget toegekend voor het maken van goede achtergrond- en opiniërende programma's. Inhoudelijk zijn de omroepen straks volstrekt autonoom, maar ze worden wél gedwongen kleur te bekennen. De VARA heeft wat dat betreft een andere invalshoek dan de EO en de benadering van de TROS is niet dezelfde als die van de NCRV of KRO. De omroepen zullen vooral moeten doen wat hun eigen achterban wenst te horen en te zien. (...) Het verwijt dat het bestel met verenigingen 'niet meer van deze tijd' en daarmee achterhaald zou zijn, is niet terecht.

Partij C

Het omroepplan getuigt van visie en moed door in de toekomst de televisiekijkers en radioluisteraars centraal te stellen. Die hebben in de eerste plaats behoefte aan goede programma's op een tijdstip dat hen uitkomt. In de huidige situatie staan de belangen van omroepverenigingen voorop, en die zijn niet altijd goed verenigbaar met de behoefte van kijkers. Dat is de reactie van (...) op de plannen van de regering voor de hervorming van het omroepbestel. Volgens (...) is hervorming nodig, omdat de publieke omroep dreigt te marginaliseren tussen de commerciële zenders en nieuwe technologische ontwikkelingen.

- 4p **32** Koppel de reacties van respectievelijk partij A, B en C aan één van de woordvoerders van de regeringspartijen CDA, VVD en D66. Leg uit waarom de gekoppelde reactie bij deze partij hoort.

Bekijk spotprent 1 en figuur 1.

- 3p **33** Wat wil de tekenaar zeggen met deze spotprent? Geef op grond van gegevens in figuur 1 een argument waarom je het wel of niet eens bent met de boodschap in deze spotprent.

Let op: de laatste vragen van dit examen staan op de volgende pagina.

Bekijk spotprent 2.

- 2p **34** Leg uit wat de tekenaar met deze spotprent wil zeggen. Ga uit van de nieuwe plannen voor de publieke omroep. *Zie tekst 9.*
Vermeld tevens naar welk orgaan uit de Mediawet de ‘amusementspolitie’ verwijst.

In de kabinetsnotitie ‘Met het oog op morgen’ staat dat er geen reclame zal worden uitgezonden rond kinderprogramma’s. Kennelijk is het kabinet van mening dat kinderen sterker door reclame worden beïnvloed dan volwassenen. Tekst 12 stelt dat het effect van reclame op kinderen in de leeftijd van 10-12 jaar verschillend kan uitpakken.

Lees tekst 12.

Volgens tekst 12 lijkt het er op dat dikke kinderen in sterkere mate worden beïnvloed door reclameboodschappen dan niet-dikke kinderen. Het is echter lastig daar harde uitspraken over te doen. Dit komt volgens de onderzoekster, Karen van Reenen, doordat naar verhouding kleine aantallen kinderen de enquête hebben ingevuld (regels 24-25).

- 2p **35** Geef een andere reden waarom op basis van de in tekst 12 gepresenteerde enquête het lastig is harde uitspraken te doen. Ga in je antwoord uit van een gegeven uit tekst 12.

Er is niet onderzocht of het regelmatig zien van reclame leidt tot een hogere consumptie. Stel dat jij dit verband zou willen onderzoeken.

- 1p **36** Wat is dan de afhankelijke variabele, en wat is de onafhankelijke variabele?

Bronvermelding

Een opsomming van de in dit examen gebruikte bronnen, zoals teksten en afbeeldingen, is te vinden in het bij dit examen behorende correctievoorschrift, dat na afloop van het examen wordt gepubliceerd.